

dr hab. prof. nadzw. AR Eugeniusz Kośmicki
Katedra Nauk Społecznych
Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego
w Poznaniu
ul. Wojska Polskiego 28
60- 637 POZNAŃ

RECENZJA KSIĄŻKI BARBARY PIONTEK
„Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego”, Bielsko-Biała 2006,
Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku Białej, Rozprawy
Naukowe nr 13, ISSN 1643-983-X, ss. 480.

W ciągu ostatnich lat rozważania nad rozwojem gospodarczym i społecznym świata zdominowało przekonanie nawiązujące do sławnego powiedzenia M. Tatcher, że istnieje obecnie tylko jedna droga rozwoju: liberalizacja gospodarki, prywatyzacja, deregulacja, likwidacja państwa opiekuńczego. Stąd też znane twierdzenie „nie ma innego wyboru” („there ist no alternative”, w skrócie TINA). Autorka recenzowanej książki Barbara Piontek odrzuca jednak takie uproszczone przekonanie poszukując rzeczywistych uwarunkowań współczesnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Podstawowym celem obszernej pracy Autorki staje się próba analizy podstawowej kategorii nauk społecznych jaka jest niewątpliwie „rozwój”, a także poznanie współczesnych uwarunkowań rozwoju w wymiarze globalnym i lokalnym. Na podstawie przeprowadzonych badań teoretycznych i empirycznych Barbara Piontek formułuje alternatywną koncepcję którą — w warunkach Polski - ma stanowić transformacja niszowa. Jednakże wdrażanie takiej alternatywnej transformacji niszowej nie jest wcale łatwym zadaniem. W ujęciu Autorki takimi warunkami są: poprawne zdefiniowanie kategorii „rozwój”; wyznaczenie założeń dla zaistnienia transformacji niszowej, a także wskazanie określonych rozwiązań instytucjonalnych. Przy tym te ostatnie dotyczą głównie rozwiązań w skali lokalnych. Sformułowana przez Autorkę transformacja niszowa staje się nowym wyzwaniem dla polityki społeczno-gospodarczej, którą można słowami Autorki określić jako „globalizacja z ludzką twarzą”. Podstawowym celem recenzowanej książki jest więc pokazanie, że ideologiczne założenia TINY posiadają swoje realne alternatywy także w polskiej sytuacji. Przy tym Autorka koncentruje się na rozwiązaniach lokalnych nie podejmując szerzej rozważań wokół tzw. global governance (globalnej regulacji).

Rozdział I zawiera podstawowe założenia teoretyczne przyjęte w recenzowanej pracy. Analiza podjęta w niniejszym rozdziale ma kluczowe znaczenie dla dalszych badań Autorki,

gdyż - w jej ujęciu -, a jest to całkowicie słuszne, iż pod pojęciem „rozwój” może być realizowany rozwój pozorny, a nawet antyrozwój. Stąd też jako rozwój przyjmuje Autorka „proces przeobrażeń, zmian, przechodzenia do stanów lub form bardziej złożonych lub pod pewnym względem doskonalszych, podporządkowanych godności osoby ludzkiej i spełniający kryteria artykułowane przez depozyt niezrelatywizowanych wartości” (s.20). Przy tym depozyt niezrelatywizowanych wartości przyjmowany jest jako kategoria egzogeniczna, która ma się znajdować w gestii filozofii i teologii. Wydaje się, że takie stanowisko nie jest sprzeczne z koncepcją poszukiwania „etosu światowego”, który ma łączyć wszystkich ludzi niezależnie od wyznawanej religii czy światopoglądu. Stąd też wydaje się słuszne stwierdzenie, że depozyt wartości i aksjologia filozoficzna oraz reguły technologiczne (gospodarki sieciowej) w sposób istotny decydują o sposobie zagospodarowania kategorii rozwój.

Autorka książki na podstawie swojej wszechstronnej analizy dochodzi do wniosku, że obecnie w analizach ekonomicznych dominują wyraźnie dwie koncepcje rozwoju: **proces globalizacji oraz rozwój zrównoważony i trwały**. Powołując się na analizy naukowe prof. F. Piontka Autorka przyjmuje, że rozwój zrównoważony i trwały oznacza trwałą poprawę jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez kształtowanie właściwych proporcji pomiędzy trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym. W ujęciu Autorki występuje istotna przeciwstawność omawianych koncepcji rozwoju we współczesnych rozważaniach ekonomicznych. Co więcej - Jej zdaniem - rozwój zrównoważony jest koncepcją naturalną, a proces globalizacji konstrukcją intelektualną sformułowana na zasadzie przeciwstawności. Twierdzenie to wydaje się *prima facie* nieadekwatne, jednakże Autorka wskazuje dobrze na jego merytoryczną poprawność. Przede wszystkim polski proces transformacji podporządkowany został procesowi globalizacji realizowany także w procesie integracji gospodarczej z UE. Stąd też w ujęciu Autorki należy pilnie poszukiwać tzw. transformacji niszowej, która będzie mogła urzeczywistnić koncepcję rozwoju zrównoważonego i trwałego. Przy tym jako transformację niszową można zdefiniować proces przekształcania, a także zachowania struktur gospodarczych i pozagospodarczych ukierunkowany na zapewnienie rozwoju społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym. Taki punkt widzenia nawiązuje także do krytyki globalizacji określanej jako „kosmopolityczny lokalizm”, co jest na pewno nowością na gruncie polskiej ekonomii.

Istotne znaczenie w recenzowanej książce posiada także rozdział II poświęcony uwarunkowaniom rozwoju społeczno-gospodarczego. W tym celu Autorka sformułowała - moim zdaniem - bardzo dobrze uwarunkowane empirycznie dwa podstawowe modele

rozwoju społeczno-gospodarczego: **wyspy szans (a) i niszy (b)**. Analiza porównawcza i krytyczna obydwóch modeli tj. wyspy szans i niszy prowadzi do stwierdzeń, że założenia operacyjne wymienionych tutaj modeli są przeciwstawne, a niektóre z nich wykluczają się wzajemnie, a także do wskazania iż w modelu wyspy szans podstawowym kapitałem jest kapitał ekonomiczny. Dlatego też władze lokalne zabiegają często o inwestorów zewnętrznych uznając ich pozyskanie za priorytet w strategiach rozwoju. Natomiast w modelu niszy najcenniejszym kapitałem jest kapitał ludzki. Stąd też negatywnie należy ocenić odpływ zdolnych ludzi z kluczowych dziedzin nauki i biznesu w Polsce. Ważnym elementem w obydwu modelach są przyjęte technologie. W modelu wyspy szans dominują technologie standaryzowane, a w modelach niszy istnieje możliwość stosowania i wykorzystania technologii niestandaryzowanych - otwartych m.in. na pracochłonność. Rozwój lokalny jest warunkiem koniecznym dla poprawy jakości życia mieszkańców gminy rozumianej jako spełnienie obiektywnych norm aksjologicznych, przy jednoczesnym zaspokojeniu subiektywnych oczekiwań jednostek, w stopniu co najmniej zadawalającym.

Rozwiązania instytucjonalne i instrumenty polityki społeczno-gospodarczej stymulujące kształtowanie rozwoju obejmują przy tym: **infrastrukturę planistyczną** (strategia rozwoju gminy, program ochrony środowiska, stadium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, plan zagospodarowania przestrzennego, programy wspomagające rozwój), **infrastrukturę finansową** (budżet zadaniowy, obligacje komunalne, zwolnienia i ulgi podatkowe, banki lokalne, kasy komunalne, kasy oszczędności, samopodatkowanie się mieszkańców), **infrastrukturę przestrzenną** (wyznaczenie terenów dla celów gospodarczych i społeczno-rekreacyjnych, uzbrojenie terenów pod działalność gospodarczą), **infrastrukturę gospodarczą** (sieci lokalnych przedsiębiorców, rozwijanie przedsiębiorczości rodzinnej, kojarzenie przedsiębiorstw na rynkach lokalnych, inkubatory przedsiębiorczości, specjalne strefy ekonomiczne poszukiwania i tworzenia nisz rynkowych, współdziałanie z gminami ościennymi), **infrastrukturę instytucjonalną** (unormowania prawne krajowe i unijne, partnerstwo publiczno-prywatne, certyfikaty lokalne), **infrastrukturę społeczną** (świadomość zintegrowaną społeczności lokalnej, samorządowców, przedsiębiorców, kształtowanie tożsamości lokalnej, uniwersytety ludowe), **infrastrukturę informacyjną** (Banki Danych Regionalnych i Lokalnych, informacja o niszach rynkowych, specjalistyczna pomoc w zakresie rozpoczęcia działalności, poszukiwanie funduszy zarówno krajowych, jak i zagranicznych, media).

W ujęciu Autorki gmina rozumiana jest jako władza samorządowa i społeczność lokalna w sposób aktywny może wpływać na kształtowanie jakości życia społeczności

lokalnej poprzez wykorzystanie wskazanych powyżej instrumentów. Jest sprawą niewątpliwie pożądaną aby rozróżniać pomiędzy doraźną poprawą jakości życia społeczności lokalnej, a efektami długookresowymi opartymi na trwałych strukturach.

W rozdziale III zajęto się czynnikami realizacji rozwoju społeczno-gospodarczego. Podstawowe znaczenie przypisuje Autorka sposobom rozwijania sieciowej przedsiębiorczości i powiązaniom lokalnych, które są warunkiem koniecznym dla poprawy jakości życia i kształtowania poprawnych struktur. Skuteczną formą urzeczywistnienia lokalnej gospodarki sieciowej pozostaje tzw. klastr. Zazwyczaj definiuje się go jako grupę przedsiębiorstw wzajemnie ze sobą powiązanych i instytucji stowarzyszonych blisko z punktu widzenia geograficznego. Według Autorki klastry rodzinne mogą być skuteczną formą rozwoju przedsiębiorczości w gminach. Trzeba tutaj zauważyć, że wiele rodzajów przedsiębiorczości pozornie aktywizujących społeczność lokalną, może być wykorzystywanych do urzeczywistnienia procesów globalizacji w wymiarze lokalnym (**model wyspy szans**). Istotne znaczenie posiadają tutaj władze gminy, które odpowiedzialne są za rozwijanie przedsiębiorczości. Stworzenie odpowiednich warunków w zakresie rozwoju decyduje o możliwości transformacji niszowej, a także o realizacji zrównoważonego i trwałego rozwoju. Istotne znaczenie posiada tutaj programowanie mające na celu urzeczywistnienie modelu rozwoju społeczno-gospodarczego. Programowanie rozwoju obejmuje: ekonomiczną, przyrodniczą i społeczną diagnozę i waloryzację badanego układu lokalnego we wszystkich sferach rozwoju, określenie sieciowości gospodarki danego układu lokalnego, analizę słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń układu lokalnego, poszukiwanie i tworzenie nisz rozwojowych, wybór priorytetów, dezagregację ustalonych priorytetów na zadania priorytetowe, określenie warunków realizacyjnych, określenie źródeł zasilania finansowego, określenie zasad monitorowania realizacji programu. Jest oczywiste, że program (plan) i metodyka jego opracowania, niejako ze swojej natury, podporządkowane są przyjętej koncepcji rozwoju. Autorka uważa - na podstawie przeprowadzonej analizy -, że możliwe jest urzeczywistnienie w Polsce alternatywy dla ideologii TINY jaka jest transformacja niszowa.

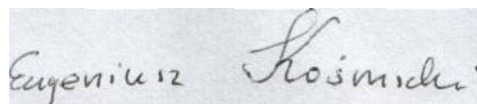
Ostatni rozdział ma charakter empiryczny. Stanowi on próbę wykorzystania podjętych analiz badawczych w rozdz. I - III do oceny rozwiązań instytucjonalnych stosowanych dla kształtowania rozwoju w praktyce gmin województwa śląskiego (167 gmin objętych badaniem). Przy tym przeprowadzone badania oparte były na dwóch źródłach informacji: przeprowadzonych ankietach (zawierających 47 pytań otwartych) i analizie dokumentów strategicznych w oparciu o które realizowany jest rozwój społeczności lokalnych województwa śląskiego. Oceny dokumentów rozwojowych gmin województwa śląskiego

dokonano przy tym z punktu widzenia przyjętych założeń operacyjnych **modelu niszy (b) i modelu wyspy szans (a)**. Przyjęta tutaj metodologia badań empirycznych i uzyskane wnioski posiadają jednocześnie wartość ponadregionalną i mogą być z powodzeniem wykorzystane w pozostałych polskich województwach.

W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że w strategiach gmin województwa śląskiego występowały następujące priorytety: modernizacja i rozbudowa infrastruktury (priorytet w 160 dokumentach), ochrona środowiska (w 158 dokumentach), ochrona dziedzictwa kultury (w 139 dokumentach), rozwój zdrowia i opieka społeczna (w 119 dokumentach), itp. Pomysłem dla przetrwania gmin województwa śląskiego jest turystyka i agroturystyka. Analiza dokumentów strategicznych gmin województwa śląskiego umożliwiło zdefiniowanie modeli rozwojowych przyjętych w tych dokumentach. Stwierdzono wyraźnie zaniedbania w wdrażaniu transformacji niszowej. Znalazło to wyraźne potwierdzenie na przykładzie gmin województwa śląskiego. Warunkami niezbędnymi dla urzeczywistnienia transformacji niszowej są: uznanie faktu istnienia trzech kapitałów i nadrzędność kapitału ludzkiego, dopuszczenie technologii niestandardowych, otwartych na pracochłonność, wykorzystanie oszczędności lokalnych, wykorzystanie lokalnego popytu dla funkcjonowania lokalnej przedsiębiorczości, obrona wartości i lokalnych tożsamości, kształtowanie świadomości zintegrowanej, określenie produktu lokalnego, a także stworzenie odpowiednich unormowań w celu urzeczywistnienia określonych modeli transformacji. Podsumowując trzeba wyraźnie stwierdzić, że urzeczywistniona w warunkach polskich transformacja posiada swoją alternatywę - jest to właśnie transformacja niszowa. Jej realizacja wymaga jednak zdefiniowania kategorii „rozwój”, wskazania założeń transformacji niszowej, a także koniecznych rozwiązań instytucjonalnych umożliwiających jej wdrożenie.

Recenzowana książka — moim zdaniem - reprezentuje wysoki poziom naukowy i stanowi udaną próbę wyjaśnienia uwarunkowań rozwoju społeczno -gospodarczego w Polsce i we współczesnym świecie. Podejmuje ona ważne i aktualne problemy współczesnej ekonomii. Przy tym Autorka przedstawia bogate empirycznie uzasadnienie swoich tez na przykładzie województwa śląskiego. Jest charakterystyczne, że niedawno ukazała się książka wybitnego ekonomisty szwajcarskiego Hansa Christopha Binswanglera pt. „Spirala wzrostu. Pieniądz, energia i imaginacja w dynamice procesów rynkowych” (Metropolis - Verlag, Marburg 2006), gdzie prof. Binswanger z odmiennej perspektywy zajął się krytyką współczesnej teorii neoklasycznej w zakresie wzrostu (i rozwoju) gospodarczego. Na tle pracy prof. Binswanglera można wskazać na oryginalność koncepcji Barbary Piontek, chociaż obaj Autorzy reprezentują odmienne założenia badawcze i podejścia w rozwiązaniu tej

złożonej problematyki. Chciałbym pogratulować Autorce ciekawej i oryginalnej książki i ciekawych rozważań na temat najważniejszych problemów współczesności i wyzwań dla polskiej gospodarki, a także wzrostu jakości życia w polskim społeczeństwie.

A rectangular area containing a handwritten signature in cursive script, which reads "Eugeniusz Koźmicki".

dr hab. *Eugeniusz Koźmicki*
prof. nadzw.

Poznań, dnia 19.II.2007